

DE KRUISBLADGENTIAAN

Ruud Cuperus

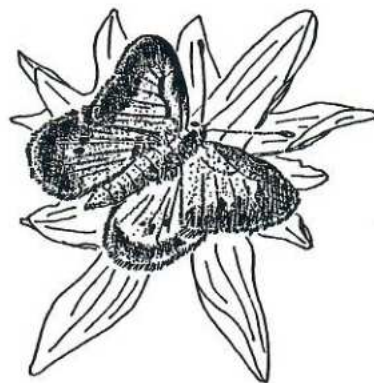
Gentianen behoren tot de familie van de Gentianaceae. Kenmerkend voor deze familie zijn de vergroeide bloemkroonbladeren en het feit dat één van de meeldraadkransen is weggefallen. De veel voorkomende tweezijdig symmetrische bloemvormen wijzen op een gespecialiseerde bestuiving door dieren (meestal insecten): de nectar is alleen bereikbaar voor hommels en vlinders met een voldoende lange tong.

De Kruisbladgentiaan (*Gentiana cruciata*) bloeit met trossen viertallige bloemen aan de top van de stengel en in de oksels van de bovenste bladeren. De bloemen zijn van buiten blauwgrijs en van binnen hemelsblauw. De bladeren staan kruisgewijs (vandaar *cruciata*) en zijn lancetvormig en parallelnervig. De plant is overblijvend en wordt volgens diverse flora's 10-45 cm hoog, maar in Nederland blijft ze doorgaans maar klein. De bloeitijd is juni-augustus.

Gentianen zijn eigenlijk gebergteplanten. Zo omvat het verspreidingsgebied van de Kruisbladgentiaan grofweg Centraal en Oost-Europa, uitgezonderd Turkije en Griekenland. De noordwestgrens van het min of meer aaneengesloten areaal loopt net ten zuiden van Nederland. Toch komt deze soort op 'vooruitgeschoven posten' in Nederland voor, met name in de duinen. Enerzijds bestaat het vermoeden dat de plant vanuit midden-Europa via rivierdalen het Duindistrict heeft kunnen bereiken, anderzijds is het zeker dat op sommige plaatsen een vorm van floravervalsing heeft plaatsgevonden; bijvoorbeeld in (delen van) Voorne's Duin is zij bewust, en mogelijk ook via fazantenvoer onbewust, uitgezaaid.

Het belangrijkste gebied voor de Kruisbladgentiaan in Nederland is het dungebied tussen Den Haag en Katwijk. In Meijndel en Berkheide komt zij op verschillende plaatsen vrij algemeen voor op noordhellingen en in droge valleien, vooral in het westelijk deel van de duinen. Blijkbaar vindt de plant hier wat zij nodig heeft: droge, begroeide, humushoudende en kalkrijke grond op zonnige of beschaduwde plekken zonder extreme temperatuurverschillen. In het Noordhollands Duinreservaat is de soort na 1950 verschenen. In de buurt van De Beer en bij Haarlem is zij echter weer verdwenen. Dit is gebeurd door het verloren gaan van de groeiplaats onder invloed van respectievelijk aanleg van haventerreinen en van uitbreiding van stedelijke bebouwing. Dit laatste is ook de oorzaak van een achteruitgang bij Katwijk en Scheveningen.

Als de konijnen zo vriendelijk zijn de plant niet af te knagen, is de plant nogal opvallend en bijzonder mooi op de momenten, dat zij in bloei staat. Zij werd dan ook nogal eens geplukt. Sinds 1973 is de Kruisbladgentiaan, evenals de andere 5 gentianensoorten die in Nederland voorkomen,

Tekening: R. Cuperus

echter beschermd op grond van de Natuurbeschermingswet.

Het Gentiaanblauwtje is één van de vlinders die de Kruisbladgentiaan gebruikt als waardplant. Deze vlinder legt z'n eieren in of op de bloemen en knoppen. De larven worden door mieren naar hun nesten getransporteerd, waar ze blijven tot de ontpopping. In ruil voor het zoete vocht dat door de larven wordt afgescheiden, leveren de mieren bescherming en voedsel, waaronder zelfs mierenbroed.

Het gaat slecht met het Gentiaanblauwtje in Nederland. Van de verschillende ondersoorten die in Nederland voorkomen, is bijvoorbeeld een lokale ondersoort, die alleen in de Wassenaarse duinen voorkwam, daar sinds 1980 niet meer waargenomen.

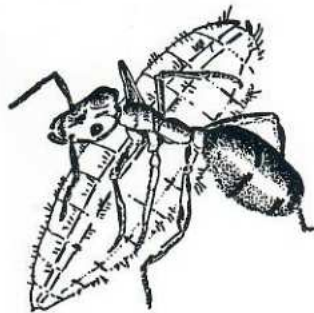
Tekening: R. Cuperus

Literatuur

- HÜSSTEGE, G. (1984). Zakflora voor de duin- en kuststreek. M&P Boeken, Weert.
- MENNEMA, J. e.a. (red.) (1980). Atlas van de Nederlandse Flora, deel 1: uitgestorven en zeer zeldzame planten. Kosmos, Amsterdam.
- POLUNIN, G. (1979). Bloemen en planten van Europa. Zomer en Keuning, Wageningen, i.s.m. WNF, Zeist.
- READERS DIGEST (1986). Veldgids voor de natuurliefhebber: vlinders en andere insecten van West- en Midden-Europa. Amsterdam.
- SEIDEL, D. (1987). Bedreigde planten. Thieme, Zutphen.
- WEEDA, E.J. e.a. (1988). Nederlandse Oecologische Flora, wilde planten en hun relaties, deel 3. IVN, Amsterdam, i.s.m. VARA en VEWIN.

Tekening: R. Cuperus

Tekening: R. Cuperus